

Pleidooi voor een nieuwe politieke mediacultuur

Naar een vierpuntenplan voor de strijd tegen extreemrechts

Nico Carpentier

Docent Communicatiewetenschappen aan de KUB en de VUB

Bart Cammaerts

Vorser Medi@Ise aan de London School of Economics and Political Sciences¹

Oorspronkelijk verschenen in Samenleving en Politiek, nr. 4, 2000

Op een van de bijeenkomsten van de dioxinecommissie weigerde Noël Slangen, communicatie-adviseur van premier Guy Verhofstadt, voor het oog van de aanwezige camera's te antwoorden op de vragen van Gerolf Annemans, prominent vertegenwoordiger van de extreemrechtse partij Vlaams Blok en lid van de dioxinecommissie. Slangen verklaarde zich evenwel principieel bereid om op deze vragen te antwoorden, maar niet als ze gesteld werden door Annemans. Deze laatste stond vervolgens recht, riep dat een ander lid die vraag dan maar moest stellen (wat later effectief gebeurde) en ging scheldend een mediagenieke aftocht tegemoet.

Naast de verwijzingen naar zijn individuele gewetensnood, legitimeerde Slangen zijn weigering door te wijzen op de positieve beeldvorming die ontstaan zou zijn rond het Vlaams Blok, en meer specifiek naar de berichtgeving over de optredens van hun vertegenwoordigers in de verschillende parlementaire commissies. Door het antwoord op de vragen van het Vlaams Blok te weigeren, wilde Slangen klaarblijkelijk niet alleen reageren op een situatie die hij als individu onwenselijk vond; tegelijk wilde hij ook een punt op de publieke agenda plaatsen. Gezien de media-aandacht die zijn (re)actie kreeg, is hij daar ook gedeeltelijk in geslaagd. Gedeeltelijk, omdat in het geharrewar dat op zijn optreden in de commissie volgde een degelijk debat over de positieve beeldvorming van het Vlaams Blok vertroebeld werd door de discussie over de mogelijke juridische gevolgen van zijn burgerlijke ongehoorzaamheid, door zijn leuke maar misschien wat ongepaste *one-liner* gericht tegen het volgens hem te opdringerige CVP-commissielid Paul Tant (die daardoor beledigd bleek te zijn), en door de vermenging van zijn kritiek op het (massa-)mediale systeem met een veel moeilijker hard te maken kritiek op het politieke systeem - wat vooral zijn neerslag vond in zijn stellingname dat premier Verhofstadt in het parlement maar beter ook niet op vragen van het Vlaams Blok zou antwoorden.

In een politieke tribune in De Standaard van 24 februari 2000 riepen wij de media op om de anti-democratische krachten te helpen ontmaskeren. Daarop kwamen enkele reacties op de *website* van die krant. Een enkele lezer stelde dat de pers eerst en vooral aan objectieve beeldvorming moet doen, een andere vergeleek ons met Goebbels. Uit die en andere reacties destilleren wij twee basisvragen. Een eerste gaat over journalistieke objectiviteit, waarbij de problemen die met deze journalistieke basiswaarde gepaard gaan, bijvoorbeeld in verband met de representatie (of de beeldvorming) van bepaalde maatschappelijke subgroepen, niet onvermeld mag blijven. Een tweede basisvraag is geconcentreerd rond de betekenis en het belang van het concept democratie, waarbij enerzijds vragen rijzen over de concrete invulling van dat

---

¹ Op het moment van verschijnen was Nico Carpentier verbonden aan de UIA, en Bart Cammaerts aan de VUB.

concept - ook in relatie tot actoren die een bedreiging vormen voor een democratie - en anderzijds over het statuut en de werking van de massamedia binnen een democratie, waarbij het belangrijk is stil te staan bij begrippen als (pers)vrijheid en sociale verantwoordelijkheid.

Journalistieke objectiviteit

Een van de meest uitgewerkte theoretische discussies over journalistieke objectiviteit is terug te vinden bij Westerstahl, die twee basisdimensies van objectiviteit onderscheidt: feitelijkheid en onpartijdigheid. Feitelijkheid bestaat volgens Westerstahl op zijn beurt uit twee subelementen: relevantie en waarheid. Het eerste subelement relevantie speelt een belangrijke rol in de nieuwsselectie, waarbij de traditionele selectiecriteria zoals nabijheid, schaal en tijdloosheid de keuzen van de journalist in kwestie ondersteunen. Het tweede subelement verwijst direct naar de waarheidsclaim van de journalist; waarbij bijvoorbeeld het feitelijke karakter van gebeurtenissen¹ of de relationele structuur van de gepresenteerde feiten² extra wordt beklemtoond. Het tweede element van objectiviteit is onpartijdigheid, dat gearticuleerd wordt middels de idee van (mentale) afstand of onthechting en waarbij Westerstahl verwijst naar de subelementen evenwicht en neutraliteit. Terwijl neutraliteit voornamelijk verwijst naar de (re)presentatie van gebeurtenissen, meningen of waarden, steunt het subelement evenwicht op de selectie of weglating met betrekking tot feiten die waarden inhouden of meningen van de betrokken partijen. Neutraliteit houdt volgens Westerstahl in dat de verslaggever zijn verslag niet op een dergelijke manier samenstelt dat hij zich vereenzelvigd met het onderwerp of het verwerpt.

Dat objectiviteitsconcept is vanuit verschillende posities zwaar onder vuur komen te liggen. Zonder dieper in te gaan op de ontologische aspecten van de discussie over objectiviteit, gaat de aandacht naar de eerste kritiek die Lichtenberg schrijft, namelijk dat journalistiek niet (volledig) objectief is, of met andere woorden dat bepaalde fenomenen of groepen verkeerd of onvolledig gerepresenteerd worden.

Binnen de literatuur over objectiviteit wordt vaak verwezen naar het begrip *bias*, een moeilijk te definiëren begrip dat gebruikt wordt om aan te geven dat er een identificeerbare vertekening van de waargenomen werkelijkheid optreedt. Hierbij worden verschillende vormen onderscheiden, zoals economische, politieke, militaire en structurele *bias*. Terwijl de eerste drie vormen (in de Westerse context) eerder verwijzen naar externe invloed op de berichtgeving - zoals bijvoorbeeld politieke of economische druk om bepaalde nieuwsfeiten niet bekend te maken - verwijst structurele *bias* naar de vertekeningen die veroorzaakt worden door de manier waarop de media zelf functioneren, gekoppeld aan de professionele nieuwswaarden (inclusief het streven naar objectiviteit).

Beeldvorming en representatie van subgroepen

Belangrijke voorbeelden van structurele *bias* zijn de ongewenste of onrealistisch ervaren representatie van bepaalde maatschappelijke subgroepen. Vooraleer een voorbeeld van dergelijke 'misrepresentatie' te geven, is het nodig om het concept representatie kort te verduidelijken. Cruciaal in het denken over representatie is dat we slechts toegang kunnen krijgen tot de 'echte wereld' door middel van mediëringsprocessen, waarbij de rol van taal - inclusief beeldtaal - van groot belang is. De werkelijkheid is steeds een waargenomen en dus sociaal geconstrueerde werkelijkheid. Mensen

kunnen op verschillende manieren in contact komen met deze werkelijkheid, en media vormen een van de kanalen die deze mediërende rol op zich nemen.

Media vormen binnen dit theoretisch kader een symbolische realiteit en bieden (denk)beelden aan over soms complexe fenomenen, waarbij binnen specifieke *formats* (zoals nieuws) verwacht wordt dat deze fenomenen realistisch en objectief afgebeeld worden, of met andere woorden, in overeenstemming zijn met andere symbolische en subjectieve realiteiten. De waarheidsclaim van de journalistieke *formats* maakt dat - vooral bij moeilijk direct toegankelijke fenomenen, die dus ver verwijderd zijn van de directe ervaring - deze representaties bijzonder zwaar kunnen doorwegen in hun lange termijn invloed op kijkers, luisteraars en lezers. Zoals Geraghty terecht argumenteert, heeft representatie in dat opzicht niet alleen een publieke functie, door de identiteit van een particuliere groep aan de anderen te tonen, maar ook een private functie, door de invloed die de representatie zal hebben op de identiteit van de leden van die particuliere groep zelf.

In deze tekst willen we een voorbeeld³ bespreken van een onrealistisch ervaren representatie van een maatschappelijke subgroep, veroorzaakt door structurele *bias*. Zo worden allochtonen als bevolkingsgroep op een stereotiepe manier in de media afgebeeld. Hierbij kunnen we ons baseren op empirisch onderzoek naar de representatie van allochtonen in de Vlaams-Belgische media (zowel televisie als pers) dat in 1993 aan de Universiteit Gent werd uitgevoerd⁴. Het vond zijn weerslag in de readers *Media & multiculturalisme in Vlaanderen* en *De rol van de media in de multiculturele samenleving*. De auteurs d'Haenens en Schelfhout stellen dat allochtonen in de Vlaams-Belgische media gekoppeld worden aan twee stereotiepe beelden: de allochtoon als crimineel (of bijna-crimineel) en de allochtoon als slachtoffer van zijn/haar situatie in het nieuwe gast- of thuisland: „in beide gevallen bestaat het gevaar dat allochtonen geconnoteerd worden met probleemgroepen, slachtoffers die beschermd dienen te worden vanaf het moment dat ze geen criminelen meer zijn”.

Het voorbeeld toont aan dat, ondanks het streven naar journalistieke objectiviteit, het fenomeen structurele *bias* representaties van bepaalde maatschappelijke subgroepen creëert die als onrealistisch beschouwd kunnen/moeten worden. Deze situatie wordt niet enkel door de onderzoekers als onwenselijk beschouwd. Verschillende maatschappelijke actoren hebben reeds initiatieven genomen om deze situatie te wijzigen. Op het vlak van de bestrijding van racisme kan gewag gemaakt worden van de oprichting van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding⁵ en het bestaan van een wettelijke kader, onder meer gericht op het voorkomen van discriminatie en bestraffen van het aanzetten tot haatgevoelens. Voorts publiceerde de Werkgroep Media en Migranten van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België een reeks aanbevelingen en verspreidde die onder haar leden.

Democratie

Media functioneren niet binnen een sociaal vacuüm: ze zijn in hun voortbestaan en functioneren afhankelijk van het bestaan van een democratische staatsvorm, maar tegelijk spelen ze een belangrijke rol in het in stand houden van deze staatsvorm. Vandaar dat de tweede basisvraag die in deze tekst aan de orde is, betrekking heeft op het concept democratie, dat zoals elke staatsvorm instabiel is en wiens voortbestaan dus afhankelijk is van permanente ondersteuning. Deze ondersteuning kan er ook in bestaan om actoren die een fundamentele bedreiging vormen voor deze democratische

staatsvorm - in casu het Vlaams Blok, zoals we in dit deel van de tekst willen (en moeten) aantonen - te bestrijden, waarbij de mediarepresentatie van het Vlaams Blok in onze ogen een belangrijke rol speelt. Op basis van een aantal meer recente normatieve mediatheorieën willen we niet alleen de pleidooien voor een betere representatie van maatschappelijke subgroepen ondersteunen, maar tegelijk ook pleiten voor een meer correcte en volledige representatie van de actoren die een bedreiging vormen voor de Belgische democratie.

Formele democratie en democratische cultuur

Een eerste onderdeel van die basisvraag is onvermijdelijk de betekenis van het concept democratie. Een accurate definitie geven van het begrip democratie is echter een uiterst moeilijke zaak, gezien de centraliteit van dat concept binnen de vele politieke ideologieën en de vele gedaanten die dat concept binnen deze ideologieën heeft aangenomen. In zijn klassiek werk *Models of Democracy* onderkent Held een negental modellen die elk op een eigen manier de intermenselijke sociale conflicten mediëren en zorgen voor (een gedeeltelijke) sociale stabiliteit. Zonder in te gaan op de specificiteit van elk van deze negen modellen, kunnen ze onderverdeeld worden in twee grote categorieën: enerzijds de modellen die de nadruk leggen op delegatie van de politieke macht door middel van representatie en anderzijds de modellen die meer de nadruk leggen op participatie aan de politieke macht. De meeste Westerse democratieën vormen elk een particuliere combinatie van elementen uit beide categorieën, gegroeid uit een eigen historische context, maar toch ligt in de meeste gevallen de nadruk zeer sterk op het representatieve karakter van het democratische bestuur.

Keane's definitie van democratie als zijnde een systeem van procedureregels met normatieve implicaties, laat toe om het onderscheid tussen formele democratie en democratische cultuur te benadrukken. Van groot belang daarbij is dat de democratie gebaseerd is op een ruime maatschappelijke consensus omtrent een aantal fundamentele waarden, zoals verdraagzaamheid, gelijkheid en vrijheid. Zonder die democratische cultuur oftewel die fundamentele waarden is de formele democratie betekenisloos. De bescherming van minderheden tegen de grillen van een meerderheid is daarbij een zeer kenschetsend voorbeeld. Er mag echter niet vergeten worden dat zowel de democratische staatsvormen op zich, als de huidige representatieve varianten tot stand zijn gekomen door sociale conflicten en sociale negotiatie, die in een aantal gevallen de vorm van een daadwerkelijke (en hevige) sociale strijd aangenomen hebben. Een voorbeeld hiervan is de totstandkoming van het meervoudig algemeen stemrecht, waarbij, zoals Witte et al. stellen, de toenmalige conservatieve elite inzag „hoe gevaarlijk die extraparlamentaire actie voor het voortbestaan van het regime was geworden en het de hoogste tijd [vond] om deze nieuwe, explosieve krachten in te dijken, te controleren en te neutraliseren met behulp van voorzichtige toegevingen.”

Deze sociale conflicten en negotiatie zijn echter permanent voortdurende processen, die ook in de toekomst zullen leiden tot aanpassingen van de huidige democratische variant. De roep om een nieuwe politieke cultuur, de wakkere 'witte' burger en digitale fora zijn enkele uitingen van pogingen om de democratie te verdiepen. Het is vanzelfsprekend dat ook deze nieuwere sociale strijd ideologisch geladen is. Vanuit een liberaal-individualistische inspiratie is er bijvoorbeeld het burgermanifest van Guy Verhofstadt, waar onder meer een pleidooi gehouden wordt om individuele burgers

meer inspraak te verlenen in de besluitvorming aan de hand van referenda. In de radicaal-democratische stroming wordt daarentegen gepleit voor een uitdieping van de democratie aan de hand van meer participatie en een radicaal pluralisme. Participatie wordt daarbij niet louter gezien binnen een individualistisch perspectief, maar ook en vooral in relatie met het maatschappelijke middenveld, met de werkplaats en de school als prominente locaties. Dat veronderstelt een doorgedreven democratisering van overheidsstructuren en sociale verhoudingen, alsook het ontmantelen van de mechanismen die ongelijkheid in stand houden op vlak van cultuur, ras, seksuele geaardheid en klasse.

Naast de pogingen om de democratie uit te diepen, zijn er ook tegenkrachten en tegendiscours actief, die pogen de democratie juist te reduceren, ten voordele van een meer elitaire en autoritaire bestuursvorm. Een van de meest extreme voorbeelden hiervan - maar niet het enige - is terug te vinden bij het Vlaams Blok, waar we in het kader van deze tekst wat uitgebreider bij willen stilstaan. Onze aandacht gaat daarbij uit naar het politieke programma (en vooral het politieke discours) van het Vlaams Blok en de politieke strategie van zijn politieke kader

Gevaar voor de democratie?

Het politieke discours van het Vlaams Blok steunt op de beklemtoning van het andere en het vreemde, waarbij op een essentialistische manier identiteiten worden toegekend aan grote subgroepen van de bevolking. Om enkele voor de hand liggende voorbeelden te geven: in het discours van het Vlaams Blok is dé migrant werkloos en crimineel, hoort dé vrouw thuis te blijven om voor de kinderen te zorgen en zit dé Vlaming gevangen in het koninkrijk België. Deze constructies van de eigenheid van de migrant, de vrouw en de Vlaming worden vertaald in concrete programmapunten die erop gericht zijn de eigen culturele identiteit te beschermen door de negatieve identiteiten - de migrant, de Waal en de deviant - te elimineren. Ook na het inslikken van het 70-puntenprogramma blijft het discours naar allochtonen toe hetzelfde, zoals de nieuwe, kernachtige vertaling van dat discours aangeeft: „assimileren of terugkeren”. Het Vlaams Blok stelt daarbij expliciet maatregelen gericht tegen de dragers van deze negatieve identiteiten, waarbij het discursieve niveau (grotendeels) overstegen wordt en het terrein van het concrete beleid betreden wordt.

Deze maatregelen brengen ons bij een tweede problematisch aspect binnen het discours (en de concrete beleidsvoorstellen) van het Vlaams Blok: de aanwending van dwang, geweld en autoriteit. Een belangrijk knooppunt in het discours van het Vlaams Blok is de onveiligheid (weliswaar vaak gekoppeld aan allochtonen maar ook bijvoorbeeld aan druggebruikers), aangezien dat aspect juist de zogenaamde harde aanpak legitimeert. In haar discours wordt de aanwending van (staats)dwang en - geweld gezien als een wezenlijke - zo niet complete - bijdrage in de oplossing van een aantal sociale problemen, bijvoorbeeld in het verdrijven van de dragers van de hierboven beschreven identiteiten. Alleen de slogan „assimileren of terugkeren” al houdt een weinig subtiele vorm van dwang in, aangezien de assimilatie van allochtonen afgedwongen wordt op basis van het verregaande dreigement het land te moeten verlaten, waarbij „langdurig werkloze vreemdelingen” het eerste doelwit worden.

Ten slotte moet gewezen worden op het onderscheid dat het Vlaams Blok-discours ineenzet tussen zichzelf en de traditionele partijen, waarbij die laatste gezien worden als

een onderdeel van het ondemocratische politieke *establishment*. Reacties vanuit de traditionele politieke wereld op het Vlaams Blok kunnen door deze discursieve omkering dan ook vertaald worden als schendingen van de democratische rechten⁶ van het Vlaams Blok. Deze strategische reductie van democratie tot een aantal formele aspecten wordt verder versterkt doordat het Vlaams Blok een koppeling met het concept macht doorvoert, waarbij de reacties van de traditionele partijen gedefinieerd worden als ordinaire pogingen om de eigen macht te behouden. In het verlengde van deze reductie van politiek tot machtsspel ligt de profileringsstrategie van het Vlaams Blok op basis van het zogenaamde *underdog*-effect, waarbij volledig wordt voorbijgegaan aan de analyse van de essentialistische aspecten (ondermeer vertaald in racisme en seksisme) in het Vlaams Blok-discours.

Zowel op discursief als op beleidsmatig vlak kan dus gesteld worden dat het Vlaams Blok-discours manifest ingaat tegen een aantal als fundamenteel beschouwde democratische waarden en normen, zoals gelijk(waardig)heid, vrijheid, verdraagzaamheid, pluralisme en solidariteit. De partij verzet zich expliciet tegen deze waarden door een essentialistisch discours te voeren op basis van negatieve identiteiten. Juist op basis van deze identiteitenpolitiek wordt bijvoorbeeld de multiculturele samenleving (volgens Dewinter de „multikul-samenleving”) afgewezen, en wordt diversiteit gedefinieerd als een te bestrijden probleem. Tegelijk vormen de concrete beleidsmaatregelen die uit het discours van het Vlaams Blok voortvloeien, ook een bedreiging voor een democratie. Deze maatregelen zijn er immers op gericht het evenwicht tussen sociale cohesie en harmonie enerzijds en sociaal conflict anderzijds - een evenwicht dat elke samenleving karakteriseert - sterk in de richting van het sociale conflict te sturen.

Dat discours ent zich op een reeks bestaande maatschappelijke problemen, waarbij sommige mensen hun vertrouwen in dé democratie en dé politiek opgegeven hebben. De oorzaken hiervan zijn niet eenduidig. Algemeen kan gewezen worden op een toenemende individualisering en dualisering, een relatief gevoel van onveiligheid, allerlei maatschappelijke wrevels en een gebrek aan aandacht voor de specifieke grootstedelijke problematiek. Het is binnen deze context dat het Vlaams Blok discours zijn voedingsbodem vindt en zich kan profileren.

Naast het publieke discours van het Vlaams Blok kan ten tweede de achterliggende politieke strategie van het Vlaams Blok niet onbesproken blijven. Het Vlaams Blok stelt immers effectief deel te willen nemen aan het beleid, waar ze zich vroeger opstelde als zweeppartij die vanuit de oppositie de traditionele partijen kon ontmaskeren als inefficiënt of corrupt. In dat niet zo verre verleden viel het grootste gevaar dat deze partij uitvoerende te situeren op discursief vlak: namelijk door een aantal denkbeelden ingang te doen vinden bij een deel van de bevolking, en bij een aantal andere politieke partijen. Nu worden deze gevaren versterkt door het gevaar op het doorbreken van het *cordon sanitaire*, waardoor de kans bestaat dat het door het Vlaams Blok gepropageerde beleid ook effectief (al of niet gedeeltelijk) wordt uitgevoerd.

Tegelijk nopen het gebrek aan interne democratie in de partijorganen van het Vlaams Blok, de manier waarop binnen deze partij met macht, autoriteit en leiderschap wordt omgesprongen en het strategisch handelen van de vertegenwoordigers van deze partij om politieke macht te verwerven, tot een nog grotere voorzichtigheid. Recente voorbeelden in het buitenland leren dat extreemrechtse partijen zoals de Oostenrijkse

FPÖ en het Franse FN niet onmiddellijk een terugkeer naar de nationaal-socialistische en/of fascistische terreur betekenen. Tegelijk kan het risico van een langzaam verglijden naar een meer en meer autoritair en onverdraagzaam regime niet verwaarloosd worden. Wij menen dat een dergelijke evolutie als onwenselijk beschouwd moet worden en dat deze bedreiging noopt tot - weliswaar proportionele⁷ - reacties, die echter niet alleen op politiek of juridisch vlak gesitueerd moeten worden, maar ook op massamediaal vlak.

Rol en functie van de media

Binnen de Westerse democratieën nemen de media een specifieke en belangrijke rol in. Over hoe deze rol concreet ingevuld moet worden, bestaat echter een grote variatie aan standpunten, die binnen de communicatiewetenschappelijke theorie onder de noemer normatieve mediatheorieën worden geplaatst. Concepten als persvrijheid, representatie, overheidscontrole en publieke eigendom van communicatiekanalen spelen binnen deze normatieve theorieën een sleutelrol.

In *Four Theories of the Press* wordt door Siebert naast de autoritaire marxistisch-leninistische mediatheorie, ook een theorie van de vrije pers en een theorie van de sociale verantwoordelijkheid geformuleerd. In de (ultraliberale) theorie van de vrije pers worden de media hoofdzakelijk als verticaal communicatiekanaal tussen burger en staat gezien. De media spelen in dat opzicht een cruciale rol in het verspreiden van informatie, waardoor burgers in staat gesteld worden om formele (via verkiezingen) en informele (via de publieke opinie) controle over de staat uit te oefenen. Daarenboven oefenen media in hun zogenaamde waakhondfunctie ook rechtstreeks controle uit op deze staat.

De theorie van de sociale verantwoordelijkheid baseert zich grotendeels op dat ultraliberale model, maar stuurt het wel bij door de media te definiëren als rentmeesters die een publieke opdracht uitvoeren. De traditionele journalistieke waarden, zoals nauwkeurigheid, waarheid, objectiviteit en evenwicht vormen hierbij de basis. Tegelijk moet de pers de rol opnemen als forum voor de uitwisseling van commentaar en kritiek. Ten slotte dient de pers ook een representatief beeld te geven van de samenstellende groepen in de samenleving. In hun totaliteit dienen media pluralistisch te zijn, en de pluriformiteit (van de meningen) in de samenleving te weerspiegelen, aldus Fauconnier. In een reactie tegen enerzijds de analytische zwakte (de vermenging van normativiteit en feitelijkheid), maar vooral tegen de politiek-ideologische *bias* van de *Four Theories of the Press* zijn een aantal normatieve theorieën ontstaan die de publieke eigendom van (een deel van) de communicatiekanalen verdedigen. In deze Europees geïnspireerde modellen komt de klemtoon expliciet op onafhankelijkheid en pluralisme te liggen, als tegengewicht voor de publieke eigendom.

Nog een stap verder zetten Curran en Kellner in de beschrijving van een radicaal-democratisch model. Zij zien de media niet als een neutrale zone waar alle informatie beschikbaar is en waar gelijkheid heerst, maar als het strijdtoneel (of arena) voor het conflict over identiteit, verdeling en sociale controle tussen diverse maatschappelijke krachten. Dat model vindt nauw aansluiting bij het radicaal-democratisch pluralisme van onder meer Laclau en Mouffe. Dat pleit voor enerzijds een uitdieping van het democratisch project en de gemeenschappelijke articulatie van verschillende democratische strijden zoals bijvoorbeeld het antiracisme, antiseksisme en

antikapitalisme en anderzijds de vestiging van de hegemonie van democratische waarden. In dat model vormt rechtvaardigheid een belangrijk knooppunt, dat gearticuleerd wordt met de representatie en emancipatie van specifieke subgroepen.

Representatie van het Vlaams Blok in de media

Hierboven hebben we geargumenteed dat het Vlaams Blok moet worden gezien als een potentieel gevaar voor de Belgische/Vlaamse democratie. Daarenboven menen we dat de media niet alleen binnen de traditionele normatieve modellen van de media moeten blijven, maar ook een actievere rol moeten spelen in de bescherming van de democratie.

Concreet willen wij meer nadruk leggen op een specifiek aspect dat reeds figureerde in het meer dan vijftig jaar oude model van de sociale verantwoordelijkheid, namelijk het verschaffen van een representatief beeld van relevant geachte maatschappelijke subgroepen. Hierbij is het belangrijk om aandacht te besteden aan misrepresentaties van legitieme democratische strijden zoals bijvoorbeeld het antiracisme en antiseksisme, waarbij een actief emancipatorisch mediabeleid wenselijk is en (ten minste gedeeltelijk) gerealiseerd wordt. Tegelijk - en in onze ogen even belangrijk - rijst ook de omgekeerde vraag: beschouwen we de representatie van partijen die de hegemonie van democratische waarden bedreigen - in casu het Vlaams Blok - als correct? Of treedt er integendeel een normalisering op van de beeldvorming van deze partij, waardoor het Vlaams Blok op dezelfde manier behandeld en geportretteerd wordt als de democratische partijen?

In een aantal gevallen moeten we duidelijk stellen dat dergelijke misrepresentaties wel degelijk voorkomen. In het VRT-programma De Zevende Dag bijvoorbeeld is het ondertussen normaal geworden dat de vertegenwoordigers van het Vlaams Blok - naast de vertegenwoordigers van de democratische politieke partijen - mee rond de tafel zitten om mee te discussiëren over de politieke problemen van alledag. Niet alleen krijgen de Vlaams Blok-politici nagenoeg onbelemmerd een forum aangeboden om hun discours - gebaseerd op een essentialistische politiek van negatieve identiteiten - toe te passen op deze politieke problemen van alledag, waardoor de verdere normalisering van dit gedachtegoed mogelijk gemaakt wordt. Tegelijk worden deze vertegenwoordigers van het Vlaams Blok ook gedefinieerd als gelijkwaardige gesprekspartners, wiens mening gewoon een mening is onder de andere meningen. Een tweede voorbeeld is terug te vinden in de televisieverslaggeving over de dioxinecommissie (en ook over andere commissies), waar vertegenwoordigers van het Vlaams Blok (voornamelijk Gerolf Annemans) in beeld gebracht worden als deskundige, intelligente en kritische oppositieleiden, die hun taak als luis in de pels van de traditionele partijen naar behoren vervullen.

Wij beschouwen deze representaties van het Vlaams Blok niet als objectieve verslaggeving, omdat in deze voorbeelden het ondemocratische, het essentialistische (en het daaruit voortvloeiende racistische en seksistische) en het populistische karakter van deze partij niet of onderbelicht wordt. Het zijn juist deze elementen die maken dat het Vlaams Blok als partij fundamenteel verschilt van andere politieke partijen - wiens ideologie we misschien niet altijd delen maar wel respecteren. Objectieve en representatieve berichtgeving over het Vlaams Blok staat of valt met de aan- of afwezigheid van deze elementen in de berichtgeving.

Vierpuntenplan over extreemrechts in de media

Wat betekent dat alles nu voor de opstelling van de media ten opzichte van het Vlaams Blok? In onze argumentatie is het van het grootste belang een onderscheid te maken tussen enerzijds de kiezers van het Vlaams Blok en de voedingsbodem waarop het Vlaams Blok zich ent en deze kiezers aantrekt: de samenlevingsproblematiek, de grootstedelijke problematiek of de kloof tussen politiek en burger. Anderzijds is er de dreiging van de politieke partij Vlaams Blok, die zich vanuit een strategisch-populistisch handelen beroept op deze voedingsbodem en op basis daarvan politieke macht ambieert. Wij menen dat het democratisch gehalte van een politieke partij niet alleen kan worden vastgesteld op basis van formeel democratische criteria - zoals bijvoorbeeld het behalen van een aanzienlijk deel van de stemmen in verkiezingen - maar dat een permanente toetsing aan de democratische cultuur en de achterliggende waarden noodzakelijk is. Het is op basis van deze toetsing dat we stellen dat het ondemocratische karakter van deze partij en hun racistisch gedachtegoed de heersende democratie en dus ook de media voor een grote uitdaging stellen.

In onze conclusie willen we een vierpuntenplan voorstellen om de bedreiging die uitgaat van het Vlaams Blok, te reduceren. De problematiek van de misrepresentatie van het Vlaams Blok vraagt naar onze mening om een actief beleid van de media ten einde de effecten van structurele *bias*, die aan de grondslag liggen van deze misrepresentatie, in kaart te brengen en effectief te reduceren.

1. Het ernstig nemen van de voedingsbodem, het formuleren van democratische antwoorden daarop en het in dialoog treden met de kiezers van het Vlaams Blok zijn van cruciaal belang, ook - maar niet alleen - in de bestrijding van extreemrechts en de ondemocratische antwoorden die zij formuleren. Dat dient vertaald te worden in een constante politieke en mediatieve aandacht voor die problemen en voor de concrete oplossingen en verbeteringen die de democratische partijen realiseren.
2. In verband met de representatie van de politieke partij Vlaams Blok in de media menen we dat de media zelf - desnoods met de wetenschappelijke onderzoeksgemeenschap in een ondersteunende rol - een ver doorgedreven analyse moeten uitvoeren van de niet-objectieve representatie van het Vlaams Blok in de huidige berichtgeving en van de mechanismen die aan de oorzaak liggen van deze misrepresentatie. Het is hierbij nodig zowel aandacht te besteden aan de mechanismen op het scherm en achter de schermen - zoals bijvoorbeeld het gebruik maken van strategische lekken. De betrachting van deze analyse moet naar onze mening tweeledig zijn: ten eerste de ontwikkeling van interne richtlijnen om deze misrepresentatie te vermijden (of ten minste te beperken) en een objectiever beeld van het Vlaams Blok aan het publiek aan te bieden. Ten tweede is het opstarten van een regelmatige *monitoring* van de representatie van extreemrechts in de berichtgeving wenselijk.
3. Tegelijk pleiten wij voor kritische journalistiek, waarbij over het Vlaams Blok en de maatschappelijke problemen die ze op de agenda plaatsen, wordt gepraat zonder de vertegenwoordigers van deze partij als gelijkwaardige gesprekspartners te behandelen. Het zou hoogst onverstandig zijn om het discours van het Vlaams Blok dood te zwijgen, aangezien dat discours ook reeds de kiem van een of meerdere tegendiscours bevat. Het kennen en kunnen bestuderen van dit Vlaams Blok-discours is daarom van het grootste belang. Daarnaast menen we dat er ook een

groot gebrek gesitueerd moet worden in de afwezigheid van onderzoeksjournalistiek naar de interne werking van het Vlaams Blok (waaronder bijvoorbeeld de partijfinanciering en de interne besluitvorming)

4. Ten slotte moeten journalisten en media die deze principes toepassen, wel voldoende bescherming genieten. Al jaren intimideert het Vlaams Blok journalisten via rechtbanken, deontologische comités of raden van beheer. Deze tot hiertoe zeer succesvolle strategie heeft tot doel, aandacht voor haar mandatarissen en partijprogramma juridisch af te dwingen en kritische stemmen het zwijgen op te leggen. Journalisten en media dienen daartegen te worden beschermd, op basis van wettelijke regelingen en expliciete stellingnames van de beroepsorganisaties en de raden van beheer van de betrokken mediaorganisaties.

Centraal hierbij is dat de democratie geen gegeven is, maar een proces dat constante zorg behoeft. Bovendien stellen we dat de media een grote verantwoordelijkheid dragen voor het mee instandhouden van de democratische verworvenheden. Wij menen en vrezen dat de positieve beeldvorming over het Vlaams Blok in de media zal bijdragen tot een normalisering en acceptatie van deze partij, wat in onze ogen een te groot risico voor het voortbestaan van onze democratie inhoudt. Daarom willen we met onze bescheiden bijdrage een aantal argumenten aanreiken en oproepen tot een debat over deze positieve beeldvorming dat vooral (maar niet uitsluitend) binnen de mediaorganisaties zal moeten worden gevoerd.

Bibliografie

- Algemene vereniging van beroepsjournalisten in België (1994). Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen. Brussel, Werkgroep media en migranten.
- Curran, J. (1991/1997). Rethinking the media as public sphere. *Communication and citizenship*. P. Dahlgren, Sparks, Colin. London, Routledge: 27-57.
- Curran, J. (1996). Mass media and democracy revisited. *Mass media and society*. J. Curran, Gurevitch, Michael. London, New York, Sydney, Auckland, Arnold: 81-119.
- Dewinter, F. (2000). Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit. Brussel, Egmont.
- d'Haenens, L., Saeys, Frieda, Ed. (1996). Media en multiculturalisme in Vlaanderen. Gent, Academia Press.
- d'Haenens, L., Saeys, Frieda (1998). Media en multiculturalisme in Vlaanderen. De rol van de media in de multiculturele samenleving. E. Schelfhout, Verstraeten, Hans. Brussel, VUBPress: 225-257.
- Fauconnier, G. (1990/1995). Mens en media: een introductie tot de massacommunicatie. Leuven/Apeldoorn, Garant.
- Geraghty, C. (1996). Representation and popular culture. *Mass media and society*. J. Curran, Gurevitch, Michael. London, New York, Sydney, Auckland, Arnold: 265-279.
- Held, D. (1987). Models of democracy. Cambridge, Polity Press.
- Keane, J. (1991). The media and democracy. Cambridge, Polity press.
- Lichtenberg, J. (1996). In defence of objectivity revisited. *Mass media and society*. J. Curran, Gurevitch, Michael. London, New York, Sydney, Auckland, Arnold: 225-242.
- Mouffe, C. (1997). The return of the political. London, Verso.
- Schelfhout, E., Verstraeten, Hans, Ed. (1998). De rol van de media in de multiculturele samenleving. Brussel, VUBPress.
- Siebert, F., Peterson, T., Schramm, W. (1956). Four Theories of the Press. Urbana, University of Illinois Press.
- Van Dijk, T. (1988). News as discourse. Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
- Westerstahl, J. (1983). "Objective news reporting." *Communication research*(10): 403-424.

Witte, E., Craeybeckx, J., Meynen, A. (1990). Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden. Brussel, VUBpress.

Noten

1/ Dat kan onder meer door directe beschrijving te geven van aan de gang zijnde gebeurtenissen, door gebruik te maken van ooggetuigenverslagen, door andere betrouwbare bronnen te gebruiken, door elementen te incorporeren die exactheid impliceren, zoals aantallen en tijdstippen en door de gebruikte bronnen letterlijk te citeren.

2/ Dat kan door onder meer voorbije gebeurtenissen te presenteren als voorwaarden en oorzaken, en toekomstige gebeurtenissen als potentiële of werkelijke gevolgen worden voorgesteld, waarbij de gepresenteerde feiten ingebed worden in reeds bekende situationele modellen en scripts en waarbij bekende verhaal- en vertelstructuren gehanteerd worden.

3/ Het voorbeeld heeft tegelijk (en ook op andere domeinen) relevantie in de discussie over de strategieën tegen extreemrechts, maar wordt hier vooral gebruikt als voorbeeld van structurele *bias* in de Vlaams-Belgische media.

4/ Aangezien uit dat onderzoek - dat toch al enige jaren geleden werd uitgevoerd - ook een aantal concrete aanbevelingen zijn voortgevloeid, die mogelijkwijze navolging hebben gekregen, bestaat de kans dat een deel van deze conclusies achterhaald zijn. De belangrijkste reden om deze gegevens toch in deze context te gebruiken, is hun illustratieve karakter bij de behandeling van misrepresentaties.

5/ Het Centrum voor gelijke kansen en racismebestrijding valt onder de bevoegdheid van de federale eerste minister. Daarnaast is 'maatschappelijke integratie' toegewezen aan een federaal minister, die een beperkt aantal (lokale) initiatieven rond beeldvorming en integratiecentra subsidieert.

7/ Een recente illustratie hiervan is terug te vinden in de uitspraken van Jörg Haider aan het adres van zijn tegenstanders bij zijn recent bezoek aan Brussel; „You have to learn democracy” (VRT-Nieuws, 11/04/2000).

8/ Deze reacties dienen ook proportioneel in de tijd te zijn, waarbij de noodzaak van een steeds weerkerende analyse van het democratisch gehalte van het Vlaams Blok zich opdringt. Het gevaar hiervan is wel dat het Vlaams Blok vanuit een strategisch handelen een democratisch aanvaardbaar publiek discours gaat voeren, in een poging het *cordon sanitaire* te verzwakken of te doorbreken. Een voorbeeld hiervan is terug te vinden in het 'herwerken' van het 70-puntenplan zodat men het Vlaams Blok, dixit Filip De Winter, „niet meer kan vastpinnen op details” (Ter Zake, 28/03/2000).